

ресурс]. – Режим доступу: http://www.storicamente.org/07_dossier/migrazioni-prontera_print.htm.

⁷ Gottardi A., Lenzo F., Witschi K. Le migrazioni Sud-Nord Italia dal dopoguerra ad oggi: un caso FIAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpc-chiasso.ch/attivita/doc/Migrazioni%20SUD-NORD%20in%20Italia%20nel%20dopoguerra.pdf>.

⁸ Il miracolo economico italiano. La politica di sviluppo del Mezzogiorno e quella agraria [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ilmiracoloeconomicoitaliano.blogspot.com/2010/11/la-politica-di-sviluppo-del-mezzogiorno.html>;

Ambrosetti C. Ezio Vanoni e la riforma tributaria in Italia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-3.unipv.it/websiep/wp/325.pdf>.

⁹ Klein J. Emigrazione e identità culturale: Indagine tra emigranti italiani di prima generazione a Würzburg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zfs.uni-wuerzburg.de/fileadmin/42020100/Wir_ueber_uns/Unterrichtsprojekte/Migranti_italiani_a_Wuerzburg/Julia_Klein.pdf.

¹⁰ Prontera G. L'emigrazione italiana verso la Repubblica federale tedesca L'accordo bilaterale del 1955, la ricezione sulla stampa, il ruolo dei Centri di emigrazione di Milano e Verona [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.storicamente.org/07_dossier/migrazioni-prontera_print.htm.

¹¹ Perché negli anni 50 – 60 – 70 molti italiani cercavano di passare clandestinamente il confine con la Francia? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it.answers.yahoo.com/question/index?qid=20090813065427AAblWf7>

¹² Ganci E. Sguardo sull'emigrazione Italiana in Belgio [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rifondazione.be/aurora/num34/A3421.pdf>.

¹³ Cumoli F. Dai campi al sottosuolo. Reclutamento e strategie di adattamento al lavoro dei minatori italiani in Belgio [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.storicamente.org/07_dossier/emigrazione-italiana-in-belgio.htm.

¹⁴ Ganci E. Sguardo sull'emigrazione Italiana in Belgio [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rifondazione.be/aurora/num34/A3421.pdf>.

¹⁵ Flussi dell'immigrazione italiana in Belgio attraverso il canale di reclutamento della Fédéchar, 1946-1956 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.storicamente.org/07_dossier/emigrazione-italiana-in-belgio_link5.htm.

¹⁶ Договір про заснування Європейського Співтовариства 1956 р. [Електронний ресурс] офіційний портал Міністерства юстиції України Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності. – Режим доступу: <http://www.intelect.org.ua/index.php?id=74>.

УДК: 327.01:141.72

© *Ірина Климчук*
(м. Львів)

ФЕМІНІСТСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Досліджено особливості феміністської методології в сучасній теорії міжнародних відносин; проаналізовано чотири методологічні принципи феміністичного дослідження за Дж. Е. Тікнер.

Ключові слова: феміністська методологія, гендерний підхід, методологічні принципи, феміністські методи дослідження, рефлексивність.

Ірина Климчук. Феминистская методология в теории международных отношений. Исследовано особенности феминистской методологии в современной теории международных отношений; проанализировано четыре методологических принципа феминистского исследования за Дж. Е. Тикнер.

Ключевые слова: феминистская методология, гендерный подход, методологические принципы, феминистские методы исследования, рефлексивность.

Irina Klymchuk. Feminist Methodology in International Relations Theory. In this article we studied the peculiarities of feminist methodology in international relations theory; analyzed four methodological principles of feminist research according to J. A. Tickner.

Key words: feminist methodology, gender approach, methodological principles, feminist research methods, reflexivity.

Наприкінці 1980-х початку 1990-х років феміністські вчені успішно проклали шлях гендерному підходу як категорії аналізу у дослідженні теорії міжнародних відносин, яку розглядали як «гендерно-нейтральну» та «теоретично-абстрактну». Запровадження нового підходу було спричинене бурхливим розвитком жіночого руху, зростанням транснаціональної феміністичної мережі та необхідністю подолання проблем статевої нерівності. Суть гендерного аналізу щодо ключових питань теорії міжнародних відносин базувалася не лише на жіночому досвіді та знанні, а також на прагненні до перебудови основних парадигм дисципліни з жіночої перспективи. Незважаючи на певні здобутки і визнання, формування та розвиток феміністського напрямку в теорії міжнародних відносин були досить складними. У так званій «державо-центричній дисципліні», що характеризувалася браком самокритики, найбільшими викликами були розвиток феміністської методології та здійснення досліджень у цьому напрямі. Відколи, усі прокладні відносини стали важливими для

феміністської теорії, феміністська методологія набула суттєвої ваги в дослідженні світової політики.

Сьогодні, фемінізм більше не представляє щось невідоме та нове, а постає як добре обгрунтований підхід в теорії міжнародних відносин, свідченням чого є чималі теоретичні напрацювання таких дослідників як Дж.Б. Ельштайн, С. Енлоу, Дж. Батлер, Дж.Е. Тікнер, К. Сільвестер, С. Хардінг, М. Залевські, К. Пейтман, В.С. Спайк, Е.С. Ранян, Б.А. Акерлі, М. Стерн, Ж. Труа, К. Мун, С. Окін та ін.

Феміністська методологія представляє собою практичне знання та заглиблення у інноваційні методології та методи, які були розвинуті, чи запозичені з інших дисциплін. Це методи усної історії (oral history), збір даних, метод дослідження конкретних випадків (case study method), дискурсивний метод, інституційні порівняння і т. д. Ці запозичення принесли значну користь для феміністських вчених. Наприклад, Ж. Труа і М. Мінтрон використовують метод збору даних для дослідження таких феміністських питань, як вплив транснаціональної феміністичної мережі на внутрішню політику держав, сприяючи тим самим створенню нових державних інститутів з підтримки гендерної рівності¹. Вдаючись до регресивного аналізу, М. Капріолі досліджує вплив гендерної нерівності на поведінку держав на міжнародній арені. Нові кількісні дані таких програм ООН як індекс розвитку людського потенціалу за гендерною ознакою (GDI) та показник реалізації прав жінок (GEM) сприяють здійсненню феміністського дослідження шляхом порівняння ступеня гендерної рівності у різних державах². Також, М. Кек і К. Сіккінк та Р.Ч. Карпентер розвинули конструктивістсько-теоретичну методологію для аналізу таких питань як діяльність жіночої транснаціональної мережі та гендерні конструкції, що є невід'ємними складовими феміністського дослідження³.

Чіткість феміністської методології в теорії міжнародних відносин полягає у її рефлексійності, яка спонукає науковців до повторної перевірки власного дослідження. На думку багатьох критиків та конструктивних теоретиків послідовна реалізація методологічних прийомів під час дослідження полягає у їх правильній інтерпретації. Більшість феміністських вчених через свою міждисциплінарність чи маргінальність (несприйняття більшістю представників традиційних теорій міжнародних відносин феміністського вчення) розвинула не лише методологічний інструментарій, але і запропонувала шляхи інкорпорування онтологічного, епістемологічного та методологічного відбору, що призвело до переосмислення меж вчення про міжнародні відносини.

Феміністська методологія забезпечує науковців різноманітними та унікальними прикладами,

пов'язаними з традиційною онтологією міжнародних відносин, зосередженою на державах, військових конфліктах та міжнародних інститутах. Також вони становлять унікальну аналітичну картину з дослідження певних маргінальних сфер і суб'єктів, що спонукає науковців до перегляду концепцій безпеки, суверенітету та світової політики в цілому. Це підтверджує, що фемінізм не зводиться лише до дослідження жінок і гендеру. Дослідження держав, конфліктів, міжнародних інститутів, питань безпеки і глобалізацій них процесів слід здійснювати з урахуванням гендерного аспекту і навпаки гендерні дослідження мають бути пов'язанні з аналізом цих тематик і концепцій.

Таким чином, феміністські методологічні підходи не слід лише трактувати як певні інноваційні принципи, а як нові етичні і політичні дилеми, що сприяють розширенню дослідження методології. Ці дилеми розкривають владні відносини між дослідником і предметом дослідження та нерівність серед тем дослідження. Феміністська методологія теорії міжнародних відносин вказує на надмірну увагу до цих дилем у дослідженні конфліктів, громадянського суспільства, міжнародних організацій, політичних та економічних кордонів. Вивчаючи етичну сторону цих питань, феміністське вчення робить вклад у так звані дебати з теорії міжнародних відносин, розвиваючи нові методологічні стандарти.

Як стверджують самі феміністи їхнє теоретичне дослідження нагадує археологічні розкопки, під час яких вони знаходять різноманітні методи і засоби необхідні для розв'язання поставлених задач. Феміністська теорія не є завершеним вченням через свою непередбачуваність та експериментальність. Тому, досить часто феміністи надають перевагу терміну «епістемологічна теорія» ніж «методологія» для того щоб визначити цілі і напрям дослідження, суть якого полягає у переосмисленні науки про міжнародні відносини з жіночої перспективи⁴. Феміністські дослідження є досить спірними, адже жіноча логіка та досвід часто розходяться з усталеними науковими постулатами. Можна стверджувати, що феміністський напрям в теорії міжнародних відносин є водночас трансдисциплінарним та відкрито політичним, оскільки його представники прагнуть збагнути нерівну гендерну ієрархію, зокрема, ієрархію влади та її вплив на суспільно-політичне становище жінок з ціллю змінити їхнє життя на краще.

Феміністський теоретик з міжнародних відносин Дж.Е. Тікнер сформулювала чотири методологічні принципи дослідження: 1) постановка та ретельний відбір дослідницьких питань; 2) визначення цілей дослідження з жіночої (чоловічої) точки зору; 3) рефлексивність (зосередження на рефлексивних питаннях і перевірка суб'єктивної позиції дослідника); 4) курс на емансипацію науки⁵.

Постановка та відбір дослідницьких питань. На думку С. Хардінг, не можна оцінювати досягнення теоретичного дослідження за кількістю поставлених запитань, швидше за тим як на них відповіли⁶. Йдеться не про правильне дефініювання проблеми чи висунення гіпотези, а радше верифікацію гіпотези чи «логічну побудову схеми дослідження», за якою ми оцінюємо результати. З моменту формування дисципліни міжнародні відносини, основні питання, які турбували науковців стосувалися поведінки могутніх держав, їхньої безпеки та потенціалу до міжнародної співпраці. Ці питання були досить важливими, оскільки відображали зовнішньополітичні інтереси могутніх держав. Натомість феміністські теоретики формулювали істотно інші запитання. У пошуках пояснення державної поведінки їх цікавило чому у різних частинах світу жінки позбавлені можливості приймати участь у прийнятті зовнішньополітичних рішень. Не зупиняючись на розгляді гіпотетичних припущень, що жінки є більш миролюбиві ніж чоловіки, вони зосередилися на більш актуальній проблемі: *чому при владі присутня незначна кількість жінок?* У питаннях, що стосувалися війни та миру, феміністів цікавило чому війни велися здебільшого чоловіками та вплив гендерних конструкцій маскулінності і фемінності на легітимізацію війни? Також феміністські науковці дослідили основні риси «гендерних держав» та реалізацію ними політики жіночої мілітаризації. Проте основне питання, яке найбільше хвилювало феміністських теоретиків стосувалося невігідного другорядного суспільно-політичного та економічного становища жінок по відношенню до чоловіків у більшості держав світу. З іншого боку, їх цікавило як ця ієрархічна гендерна структура нерівності впливає на міжнародну політику та глобальну економіку, зокрема, щодо розподілу багатств і ресурсів?

Таким чином, ці запитання призвели до того, що були піддані сумніву центральні припущення та концепції теорії міжнародних відносин. Феміністи прагнули краще зрозуміти призабуту, проте головну рису війни: чому від самого початку вона вважалася чоловічою справою і чому згідно з цими усталеними догмами жіночі політичні ролі є сконструйовані як «захищена» категорія? Вивчаючи одвічну дилему війни та миру, феміністські теоретики відштовхувалися від традиційних визначень маскулінності і фемінності. Працюючи над розкриттям гендерних упередженностей у державоцентричному безпековому вимірі, вони дали нове визначення поняттю (не)безпеки, включивши у нього наслідки расової, класової та гендерної нерівності. Також на базі теоретичної критики політичного розподілу на суспільну і приватну сфери, феміністські дослідники в теорії міжнародних відносин переформулювали поняття демократії, долучивши до нього усіх акторів політичних та еконо-

мічних процесів, які впливають на повсякденне життя. Не заперечуючи у принципі застосування методу кількісних даних, феміністи все ж визнали гендерно-упереджений характер поведінкових реалій державних показників щодо присутності та ролі жінок у владних структурах згідно з цим методом. З цієї причини, вони надали перевагу традиційним методологічним прийомам з вивчення герменевтики, розгляду фактів та ситуативного дослідження, а не причинно-наслідковому аналізу емпіричної методології. Важливо зазначити, що феміністи застосовують гендер як соціально-сконструйовану та мінливу категорію аналізу в дослідженні динаміки гендерної ієрархії влади. Вони запропонували розглядати гендерну нерівність так само як і інші суспільні відносини домінування та субординації як основу, на якій формуються держави, їхня безпека та уся глобальна економіка.

Перш ніж перейти до дослідження онтології теорії міжнародних відносин, що розглядає держави як індивідуальні автономні актори, феміністи розпочали з онтології суспільних відносин, де на їхній погляд індивідууми долучили до формування нерівних політичних, економічних та суспільних структур. На відміну від емпіричної методології, заснованої на моделях з економічної і природничої наук для пояснення поведінки держав у міжнародній системі, феміністські дослідники в теорії міжнародних відносин надали перевагу соціологічному аналізу, розпочавши дослідження з індивідуумів та ієрархії суспільних відносин, де проходить їхнє життя. Таким чином, відкинувши емпіричні методологічні прийоми, феміністське дослідження держави та її поведінки почалося з нижчого рівня, а точніше з індивідуумів. В той час, коли більшість теоретиків міжнародних відносин зосереджувалися на вивченні поведінки держав, феміністська ціль полягала у дослідженні життя простих людей (жінок, дітей, літніх людей, інвалідів, представників сексменшин і т. д.) для того щоб змінити його на краще.

Застосування жіночого досвіду у дослідженні. Одне з важливих завдань феміністської методології полягає у тому щоб новостворену теорію могли застосувати жінки з метою змін тих проблем, з якими вони зіштовхуються в реальному житті. Обираючи дослідницьку тему, феміністи часто задавалися питанням: «як покращити життя жінок?» Це означає, що дослідження мало бути побудоване таким чином щоб сприяти розвитку бачення майбутнього і водночас структурного зображення сьогодення. Феміністські вчені стали досліджувати рутинні аспекти повсякденного життя, у якому репродукується гендерна нерівність, визначаючи всюдисущий гендерний вплив як, наприклад, те, що вчення про людську поведінку фактично стосується поведінки чоловіків. Важливо зазначити, що «чоловіча поведінка» та «життя» сильно залежать від

жінок та інших груп, які відіграють роль підтримки у їхньому житті. Феміністське наукове дослідження перш за все передбачає детальний аналіз попереднього вчення побудованого на андроцентричних припущеннях.

Е. Нільссон вважає, що феміністське дослідження зумовило зрушення парадигм, що за Т. С. Куном (який вперше вжив цей термін у 1962 році) означає побачити жінку, а не чоловіка в ролі предмета дослідження і творця вчення водночас. Це призвело до певних спостережень, що не відповідали загальноприйнятій у науці позиції. Наприклад, періодизація історії та розуміння синхронізації часу прогресивних моментів людства не завжди відповідали тим періодам, де відбувався прогрес для жінок. Е. Нільссон дослідила застосування андроцентричної теорії для пояснення походження суспільства і з'ясувала, що науковці шукали витоки людства, зосередившись лише на «чоловікові мисливцю» наділеному продуктивними рисами. Тому, чоловіки вважалися відповідальними за організацію людського життя, на відміну від жінок, які асоціювалися зі збиральництвом, а їхня репродуктивна функція відтворювачів життя була цілком проігнорована. На думку Е. Нільссон, ці приклади з історії не є об'єктивними, оскільки об'єктивність залежить від наукової позиції дослідника, також від метода, який він застосує та від сформульованого твердження, яке може суперечити усталеним уявленням науки як зрозумілої процедури, побудованої на спостереженні для перевірки теорій і гіпотез про світ⁷. На думку С. Хардінг, характерною рисою феміністського дослідження є застосування жіночого досвіду як індикатора «реальності», якому протиставляються традиційні гіпотези та формулюються нетрадиційні запитання⁸. Також, феміністи стверджують, що вчення побудоване на жіночому досвіді, зокрема, жінок, зарахованих до категорії так званих маргіналів, може відкрити реальну картину скритих аспектів традиційних підходів у формуванні знання.

Репродуктивна функція жінок, виховання та догляд за дітьми, ведення домашнього господарства – всі ці обов'язки ігнорувалися при традиційному економічному аналізі, проте вони стали центральною темою феміністського дослідження. Так, М. Ворінг наголошує на фактах неврахування національними показниками про доходи репродуктивної сфери та домашніх обов'язків жінок. Зокрема, вона описує повсякденну роботу дівчини-домогосподарки у Зімбабве, робочий день якої розпочинається з 4-ої години ранку і триває до 21-ої години вечора, яка вважається офіційно «безробітною»⁹. Феміністи в теорії міжнародних відносин звернули увагу на домашніх служниць та домогосподарок; адже з часів промислової революції домімку трактували як жіночий простір поза роботою. Це спонукало феміністів продемонструвати наскі-

льки важливу роль відіграють жінки у підтримці глобальної капіталістичної економіки завдяки своїй репродуктивній функції. Висвітлення того, що раніше було непоміченим, привело феміністських теоретиків до дослідження проблем проституції і звалтувань під час військових дій як інструментів війни та державної політики. Це призвело не лише до перегляду визначення безпеки, але і також до усвідомлення залежності державної безпеки і глобальної економіки від незахищеності певних індивідумів, зазвичай жінок.

Рефлексивність. Більшість феміністських теоретиків наполягають на тому, що дослідник має перебувати на тому ж критичному рівні, що і предмет дослідження. Відповідно до традиційних суспільно-наукових методів дослідження, підтвердження суб'єктивного елемента у певному аналізі вважається нормою, що власне підсилює об'єктивність дослідження. Натомість М. М. Кук і Дж. Фонов заперечують припущення про підтримку дистанції між дослідником і предметом дослідження, що нібито сприяє створенню більш обґрунтованого вчення; вони радше підтримують стратегію включеного спостереження. Це якісний метод, який дає можливість вивчати людей у їхньому природному середовищі, у повсякденних життєвих ситуаціях. Це так звана форма польових досліджень, які відбуваються у реальних умовах, та які, на відміну від експерименту, ніким не контролюються і не структуруються. Дослідники беруть безпосередню участь у діяльності тої організації або колективу, які вони вивчають. Під час цього дослідження відбувається безпосередня взаємодія між дослідником і учасниками наукового проекту через діалог¹⁰. Також, на думку Ш. Райнгарца рефлексивна концепція наукового дослідження була розвинута феміністами як реакція на андроцентричний характер попередніх досліджень з закликами цінувати нейтральність¹¹. Феміністи трактують особистий досвід як вагомий внесок у їхні дослідження, оскільки усілякі труднощі та проблеми штовхали їх до розробки різних наукових проектів. Часто дослідник розмірковує над тим, що вдалося пізнати під час дослідження, над своїм «ототожненням» з предметом дослідження та труднощами при дослідженні. Наприклад, вивчаючи загрози (не)безпеки майянських жінок у Гватемалі, М. Стерн розмірковувала над своїми етичними зобов'язаннями з приводу теми дослідження та спробами створення спільного рукопису з оповідачами власних життєвих історій. Ця так би мовити «реінтерпретація поняття безпеки» з використанням життєвих прикладів жінок, які вважаються суспільними маргіналами, є політичною дією, що розглядає будь-які спроби гноблення у житті цих людей¹². Багато феміністів, які беруть інтерв'ю для своїх досліджень є фактично послідовниками британського соціолога Е. Оаклі, яка запропонувала «фемі-

ністсько-зобов'язуючу егалітарну етику у порівнянні з неупередженою науковою етикою ролі диференціації між дослідником і предметом дослідження»¹³. Якщо у суспільних науках прийнято трактувати особистий досвід як спотворювач об'єктивності, то феміністи вважають, що власне усвідомлення своєї позиції у дослідженні є частковим виправленням «псевдо-об'єктивності». Вони розглядають це як необхідне роз'яснення позиції дослідника, що слугує зміцненню стандартів об'єктивності та призводить до того, що С. Хардінг називає «міцною об'єктивністю» чи «обґрунтованою рефлексійністю»¹⁴. Також більшість феміністів підтримують практику переосмислення і критичного аналізу власних методів дослідження, не відмовляючи собі у можливості здійснювати методологічні поправки під час роботи. На думку феміністських теоретиків їхня наукова позиція полягає у емпірично-рефлексійній манері побудови вчення та сподіванні, що їхній науковий проект вплине на покращення життя жінок, частково через посилення впливу дослідницьких тем.

Курс на емансипацію науки. Феміністи підтримують ідею, що жінки мають *перебудувати* себе і світ¹⁵. Оскільки більшість феміністів не вірять у можливість відокремлення думки від дії, теорії від практики, вони переконані, що їхні дослідження не можна відокремити від практики міжнародних рухів за покращення життя жінок, звідки зародилося їхнє вчення. Здебільшого ціль феміністського дослідження полягає у розширенні прав і можливостей для жінок. Більшість феміністів переконані у тому, що дослідник має виступати активістом у політичній боротьбі за покращення життя жінок і бути свідомим наслідків власної позиції викладеної у дослідженні. За своєю суттю феміністська теорія пов'язана з дієвістю і соціальними змінами. У зв'язку з цим, феміністська теорія зосереджена на розкритті «практичного знання», крізь призму повсякденного життя людей. Цей метод дослідження визначається за С. Тулміном як метод взаємопов'язаних включених спостережень (*participatory action research*): декілька дослідників одночасно проводять певне дослідження і при цьому взаємодіють як між собою так і з учасниками дослідницького проекту. Результати дослідження за цим методом представляють собою практичне вчення¹⁶. Також, загальновідомо, що метод взаємопов'язаних включених спостережень активно використовується істориками та антропологами. Таким чином, феміністи долучилися до методу включеного спостереження. Найбільше у них викликали сумніви Декартові шляхи пізнання чи так звані моделі Високої теорії, які зображають людину як самодостатню істоту, яка керується виключно своїм інтелектом. Натомість феміністи вважають, що окрім інтелекту важливу роль у побудові знання відіграють людські емоції, які виступають радше як підтримуюча

основа ніж опозиційна сила. Так, М. Майс представляє феміністське дослідження за методом включеного спостереження так званій віддаленій емпіричній концепції, де «об'єкти дослідження є відірвані від життя та поділені на складові частини». Вона проводить своє дослідження серед жінок, які займаються сільським господарством в Налгонді (Індія), розділяючи при цьому їхні умови життя, а також дозволивши їм задавати власні питання вченим-дослідникам. Результати даного експерименту були перекладені на мову телугу для подальшого використання з метою покращення життя цих людей. На думку М. Майс, такий взаємообмін досвідом дав місцевим жінкам відвагу для вирішення особистих проблем на сексуальному ґрунті і поштовх для різних рішень, завдяки чому вони позбулися статусу жертви¹⁷. Таким чином, зосередившись на вивченні суспільних відносин, феміністські теоретики досягнули значних практичних результатів, спрямованих на покращення життя жінок по цілому світу.

Дослідивши тему феміністської методології, можна ствердити, що не існує окремого метода розробленого феміністами, натомість існують чіткі принципи феміністської методології, що сформувався на основі глибокого скептицизму до традиційної науки, створеної чоловіками. Також, слід вказати на міждисциплінарний характер феміністської методології, побудованої на межі природничих та соціальних наук і так званій емпірично-рефлексійний спосіб побудови вчення, адже на думку феміністів наукові методи мають бути випробувані на практиці для того щоб протиставити їх певним суспільним проблемам. Феміністські теоретики ставлять питання про зв'язок між жіночим повсякденним життєвим досвідом та формуванням і реалізацією політичної та економічної влади на державному та глобальному рівнях. Зокрема, їх цікавить вплив гендерної ієрархії влади на тих, хто перебуває на маргінесі суспільного життя. Як бачимо, феміністи піднімають питання, які здебільшого не досліджувалися. Ця особливість сприяє розробці відповідних методів, що дозволить жінкам задокументувати власний досвід. Як стверджує Дж.Е. Тікнер: «побудова науки з позиції «аутсайдера» сприяє забезпеченню не лише більш ширшої концепції в цілому, але й унікальної перспективи створення вчення про «інсайдерів»»¹⁸. Такий підхід пропонує більш цілісну картину реальності й наділений потенціалом збагатити і трансформувати науку у такий спосіб, який буде вигідним для кожного.

¹ True J. Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming / J. True // International Studies Quarterly. – 2001. – № 45. – P. 27-57.

² Caprioly M. Gender Conflict / M. Caprioly // *Journal of Peace Research*. – 2000. – № 37. – P. 51-68.

³ Keck M. Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics / M. Keck, K. Sikkink. – Ithaca: Cornell University Press, 1998.

⁴ Reinharz S. Feminist Method in Social Research / S. Reinharz, L. Davidman. – New York: Oxford University Press, 1992. – P. 241.

⁵ Tickner J. A. Feminism Meets International Relations: Some Methodological Issues. *Feminist Methodologies for International Relations* / J.A. Tickner, A. Brooke, M. Stern, J. True. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – P. 19.

⁶ Harding S. Introduction. Is There a Feminist Method? In *Feminism and Methodology* / S. Harding. – Bloomington: Indiana University Press, 1987b. – P. 7.

⁷ Nillson A. Kvinnan som officer. Försvar i Nutid / A. Nillson. – Stockholm: Centralförbundet Folk och Försvar, 1990. – P. 16–18.

⁸ Harding S. Feminism and Methodology: Social Science Issues / S. Harding. – Bloomington: Indiana University Press, 1987a. – P. 142.

⁹ Waring M. If Women Counted: A New Feminist Economics / M. Waring. – San Francisco: Harper and Row, 1998. – P. 15–16.

¹⁰ Cook J. Knowledge and Women's Interests: Issues of Epistemology and Methodology in Feminist Sociological Research / J. Cook // *Sociological Inquiry*. – 1986. – №56. – ed. by Nielsen J. McC. – Boulder: Westview Press, 1990. – P. 69–73.

¹¹ Reinharz S. Neglected Voices and Excessive Demands in Feminist Research / S. Reinharz // *Qualitative Sociology*. – 1993. – №16. – P. 69-76.

¹² Stern M. Naming In/security – Constructing Identity: Mayan Women in Guatemala on the Eve of Peace / M. Stern. – Göteborg: Padrigu Thesis Series, 2001. – P. 71.

¹³ Bloom L. R. Under the Sign of Hope: Feminist Methodology and Narrative Interpretation / L. Bloom. – Albany: State University of New York Press, 1998.

¹⁴ Harding S. Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives / S. Harding. – Ithaca: Cornell University Press, 1991.

¹⁵ Ackerly B. Political Theory and Feminist Social Criticism / B. Ackerly. – Cambridge: University Press, 2000. – P. 198.

¹⁶ Toulmin S. Concluding Methodological Reflections: Elitism and Democracy among the Sciences / S. Toulmin, S. Toulmin, B. Gustavsen. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1996. – P. 203-225.

¹⁷ Mies M. Women's Research or Feminist Research? The Debate Surrounding Feminist Science and Methodology / M. Mies, M. Fonow, J. A. Cook. – Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1991. – P. 66.

¹⁸ Tickner J. A. You Just Don't Understand: Troubled Engagements Between Feminists and IR Theorists / J. A. Tickner // *International Studies Quarterly*. – 1997. – № 41. – P. 32.